

Πρωτοπρεσβύτερος

Θεμιστοκλής Στ.Χριστοδούλου, Δρ Θ.

ΘΕΜΑ: Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΥ ΜΕΤΑ ΚΑΝΟΝΟΣ

ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΝΟΔΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ
ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ

ΙΖ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΝ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ
ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΙΕΡΩΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

17 ΕΩΣ 19 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2018

ΑΘΗΝΑ 2018

1. Ιστορική επισκόπηση τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀποδείπνου

Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀποδείπνου εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς Ἀκολουθίες τοῦ νυχθημέρου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ποὺ διαβάζεται ἀπ' ὄλους τοὺς πιστοὺς, κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς, πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκλιση, δηλ. πρὸ τοῦ βραδυνοῦ ὕπνου.

Στὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ σύμφωνα μὲ τὸ Τυπικὸ Της ὑπάρχουν δύο εἴδη Ἀποδείπνου, τὸ Μικρὸ καὶ τὸ Μεγάλον Ἀπόδειπνον.

Τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνον διαβάζεται καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ ἔτους, ἐνῶ τὸ Μεγάλον κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Συγκεκριμένα δὲ ἀπὸ τὴν Δευτέρα μέχρι καὶ τὴν Πέμπτη ἐκάστης ἐβδομάδος, πλὴν τῆς Παρασκευῆς ποὺ διαβάζεται ἡ Ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου ἐπισυναπτομένη στὴν Ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν πρὸς τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο.

Πρόκειται περὶ μιᾶς, κατὰ κάποιον τρόπο, ἰδιωτικῆς προσευχῆς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δὲν ἐνετάχθη στὸν παγιωμένον καὶ ὑποχρεωτικὸν κανόνα τῶν καθημερινῶν Ἀκολουθιῶν ποὺ τελοῦνται στὸν ναὸ κατὰ τὴν κοινὴν λατρείαν καὶ σύναξιν τῶν πιστῶν. Ἔτσι, ἐνῶ στὰ μοναστήρια τελεῖται γιὰ ὅλη τὴν σύναξιν τῶν μοναχῶν, στοὺς ἐνοριακοὺς ναοὺς δὲν ἀπαντᾶται στὴν κοινὴν καθιερωμένην λατρείαν, παρεκτὸς τῶν Παρασκευῶν τῆς

Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς. Καὶ ὁ λόγος εἶναι προφανής, διότι οἱ κοσμικοὶ στὶς ἐνορίες δὲν διαθέτουν χρόνο γιὰ ἐπιπλέον συνάξεις, ὅπως αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ἐπιτελέσεις ἀπλῶν ἐσπερινῶν καὶ ὄρθρων, κατὰ τὶς ὁποῖες ἀδυνατοῦν νὰ συναχθοῦν οἱ πιστοὶ λόγῳ τῶν πολλῶν ἀνειλημμένων ὑποχρεώσεων τους. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς πανηγυρικοὺς ἐσπερινοὺς καὶ ὄρθρους μετὰ Θείων Λειτουργιῶν, ὅπου οἱ κοσμικοὶ συμμετέχουν. Ἐξ ἀρχῆς φαίνεται πῶς ἡ διαμόρφωση αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας προῆλθε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ἀδιάλειπτης καὶ ἀκατάπαυστης προσευχῆς ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, ποὺ σταδιακὰ ἄρχισε νὰ λαμβάνει μιὰ συγκεκριμένη μορφή Ἀκολουθίας καὶ ποὺ σὲ πρώτη φάση ἦταν μιὰ ἀτομικὴ προσευχή. Ἄλλωστε καὶ ὁ τρόπος διαμορφώσεως καὶ ἄλλων Ἀκολουθιῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας ἔχει παρόμοια ἐξελικτικὴ μορφή, ὅπως π.χ. ἡ νεκρώσιμος, τοῦ μνημοσύνου, τοῦ ἀγιασμοῦ κ.λ.π. Καὶ σίγουρα ἡ πραγματοποίηση μιᾶς συγκεκριμένης Ἀκολουθίας μὲ τὴν μορφή καὶ τὴν ἔκταση ποὺ ἔχει στὶς ἡμέρες μας, ὀφείλεται στὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν διαμόρφωση ποὺ δέχθηκε ἀπὸ τὸν μοναχισμό. Τὰ μοναστήρια ἀποτελοῦν, θὰ λέγαμε, τοὺς διαμορφωτὲς ὅλων τῶν Ἀκολουθιῶν τῆς Ὁρθοδόξου λατρείας μας. Ἡ συνεχῆς καὶ ἀδιάλειπτη προσευχή, ἡ ἐπιθυμία ἐκ μέρους τῶν μοναχῶν νὰ ἀγιάζουν καὶ νὰ καθαγιαίνουν ὁλόκληρο τὸν χρόνο, ἐπέδρασε καθοριστικὰ στὴν διαμόρφωση ἐκτενῶν Ἀκολουθιῶν.

Γιὰ τὸ μοναστήρι, κάτι ποὺ ὀριζόταν ὡς ἰδιωτικὴ προσευχὴ ἔπρεπε νὰ πάρει τὴν μορφή τῆς κοινοτικῆς προσευχῆς, ὅλης τῆς μοναστικῆς ἀδελφότητος. Κάπως ἔτσι διαμορφώθηκαν καὶ τὰ Τυπικὰ τῶν Μονῶν. Ἔτσι ἡ διαμόρφωση κοινῶν προσευχῶν, καὶ μάλιστα τυποποιημένων, συνιστοῦσε μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ὀλοκληρώσεως τοῦ ὅρου τῆς κοινοκτημοσύνης, τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου ἰδεώδους τῆς μοναχικῆς βιοτῆς, ὄχι μόνον στὰ τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ στὰ τοῦ πνεύματος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν διεμόρφωσαν οἱ μοναχοὶ καὶ ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἰδιωτικὲς προσευχὲς καὶ πράξεις λατρείας σὲ συγκεκριμένους λατρευτικοὺς τύπους Ἀκολουθιῶν, πρωτίστως γιὰ τὶς δικές τους ἀνάγκες ποὺ δευτερευόντως ἐπέδρασαν καὶ στὶς ἐνορίες, καθότι ὀλόκληρη ἡ βιοτὴ καὶ λειτουργικὴ πράξη τῶν μοναχῶν ἐπέδρασε γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους καταλυτικὰ στὴν ζωὴ τῶν ἐνοριῶν. Ἡ ἐπικράτηση τοῦ μοναχικοῦ τυπικοῦ καὶ στὶς ἐνορίες καὶ ὁ ἐκτοπισμὸς ἢ παραμερισμὸς τοῦ κοσμικοῦ ἢ ἐνοριακοῦ τυπικοῦ ἀπὸ τὸ ἐπικρατῆσαν μοναστικὸ ἢ μοναχικὸ τυπικὸ εἶναι γεγονὸς ἀναντίρρητο.

Τὸ Ἀπόδειπνο συνεπῶς κατέληξε νὰ εἶναι ἡ κοινὴ Ἀκολουθία προσευχῆς τῶν μοναχῶν ποὺ τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ δεῖπνο καὶ πρὸ τῆς κατακλίσεως, «πρὸ τοῦ ὑπνῶσαι». Ἔτσι ἡ ἐξ ἀρχῆς ἀτομικὴ καὶ προσωπικὴ προσευχὴ τῶν πατέρων ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν «Ἀπόδειπνον» ἢ «Ἀπόδειπνα» ἢ «Προθύπνια».

Ἄπο τὰ παραπάνω καταλήγουμε στοῦ συμπέρασμα ὅτι τὸ Μεγάλο Ἀπόδειπνο εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἐξ ἀρχῆς διαμόρφωσαν γιὰ τὶς πρὸ τῆς κατακλίσεως προσευχές τους οἱ μοναχοὶ καὶ ποῦ ἡ διάρκειά του ἦταν μεγάλη, ἐνῶ μὲ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων προῆλθε ἐκ τοῦ Μεγάλου καὶ τὸ Μικρό, ὡς ἐπιτομή τοῦ Μεγάλου, γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἐνοριτῶν, τῶν κοσμικῶν, δηλ. ὅλων τῶν εὐρισκομένων ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς οἱ μοναχοὶ προσπαθοῦσαν μὲ κάθε τρόπο νὰ ἐξαγιάσουν τὸν χρόνο ἐπεκτείνοντας κάθε φορὰ τὴν διάρκεια τῶν προσευχῶν τους μὲ νέες συνθέσεις εὐχῶν, ὕμνων καὶ τροπαρίων, προκειμένου νὰ καλύπτουν ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ εἰκοσιτετραώρου. Ἄρκεϊ νὰ ρίξει κάποιος μιὰ ματιὰ στοῦ Ὁρολόγιον τὸ Μέγα γιὰ νὰ ἐντοπίσει καὶ ἄλλες ἀκολουθίες ποῦ σήμερα οὔτε στὰ ἴδια τὰ μοναστήρια ἐπιτελοῦνται, ὡς εἶναι τὰ Μεσώρια τῶν Ὁρῶν κ.τ.λ. Κι αὐτὸ γινόταν ὡς ἓνα δεῖγμα τῆς ἀνθρώπινης λατρευτικῆς προσφορᾶς πρὸς τὸν Θεό, τὸν Δωρεοδότη καὶ ἀγιάζοντα ὅλη τὴν κτίση, τὴν λογικὴ καὶ τὴν ἄλογη. Ἔτσι συστήθηκαν μοναστήρια, ὅπως τῶν Ἀκοιμήτων, τὰ ὁποῖα καὶ καθιέρωσαν ἓνα πρόγραμμα Ἀκολουθιῶν ποῦ ἐκάλυπτε ὅλο τὸ εἰκοσιτετράωρο μὲ προσευχητικὴ καὶ λατρευτικὴ παρουσία τῶν μοναχῶν στὸν ναό. Σιγὰ σιγὰ καὶ παρόλο ποῦ ἡ ἱστορικὴ ρίζα τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου ἀνάγεται σ' ἐκείνη τοῦ Μεγάλου, ἐπεκράτησε στὴν πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνο ἀντὶ τοῦ Μεγάλου,

τὸ ὁποῖο περιορίστηκε μόνο κατὰ τὴν Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή. Αὐτὸς εἶναι ἓνας λειτουργικὸς κανόνας καὶ νόμος στὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, «ὅτι τὰ νεώτερα πράγματα καὶ τὰ συντομότερα κερδίζουν γρήγορα ἔδαφος...». Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνο ποὺ περιορίσε τὴν τέλεση τοῦ Μεγάλου μόνο κατὰ τὶς νήστιμες ἡμέρες τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, ποὺ λόγῳ τῆς ἱερότητος τῆς περιόδου αὐτῆς τῆς συντηρητικότητος τῶν Ἀκολουθιῶν της, μποροῦσε νὰ βαστάσει τὸ βάρος τῆς ἐκτενοῦς ἀρχαϊκῆς Ἀκολουθίας (Ἰω. Φουντούλη, Λογικὴ Λατρεία, σ. 200).

Ἐπίσης σύμφωνα μὲ ἓναν ἄλλον νόμο τῆς λατρείας, ὁ περιορισμὸς παλαιῶν λειτουργικῶν τύπων, Ἀκολουθιῶν καὶ στοιχείων κατὰ τὶς μεγάλες ἐορτὲς καὶ περιόδους τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅπως π.χ. ἡ τέλεση Θεῶν Λειτουργιῶν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Μεγάλων Ἀποδείπνων καὶ Προηγιασμένων Ἀκολουθιῶν Τιμίων Δώρων κ.τ.λ. κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, δηλώνει τὴν παλαιότητα αὐτῶν τῶν Ἀκολουθιῶν καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς λατρευτικῆς τους χρήσης μόνο κατὰ τὶς περιόδους ποὺ προαναφέραμε. Ὁ λειτουργικὸς αὐτὸς νόμος πῆρε τὴν ὀνομασία «Λειτουργικὴ νοσταλγία», ἡ ὁποία καθιερώθηκε ἀπὸ τὸν λειτουργιολόγο Baumstark.

Τὸ «Μικρὸν Ἀπόδειπνον» ἀπαντᾶται μόνο σὲ νεώτερα χειρόγραφα καὶ περιλαμβάνει τὰ

«καιριώτατα» τοῦ «Μεγάλου Ἀποδείπνου» (Συμεών Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Ρ.Γ. 155, Διάλογος, κεφ. 343).

Τὸ Μέγα Ἀπόδειπνο «λίγο παλαιότερα, ἐτελεῖτο καὶ τὶς παραμονὲς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, πράξη ποὺ διατηρεῖται ἀκόμη στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ στὶς Σλαβικὲς Ἐκκλησίες. Σὲ πιὸ παλαιὰ φάση τὸ Μέγα Ἀπόδειπνον ψαλλόταν καὶ κατὰ τὶς Κυριακὲς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, καθὼς καὶ κατὰ τὶς νηστεῖες τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κατὰ τὶς ἡμέρες ποὺ ψαλλόταν τὸ Ἀλληλούϊα» (Ιω. Φουντούλη, 5, σ. 81-82).

2. Τί εἶναι τὸ Ἀπόδειπνο

Ἡ σημερινὴ Ἀκολουθία τοῦ ἐπονομαζομένου «Μικροῦ Ἀποδείπνου» εἶναι μιὰ μικρῆς χρονικῆς διάρκειας προσευχὴ καὶ ἀποτελεῖ ἐπιτομὴ τοῦ Μεγάλου Ἀποδείπνου ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μοναχοὶ στὶς προσευχὲς τους. Ὁ Ἅγιος Συμεών, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, δίδει ἕναν ὀρισμὸ γιὰ τὸ Ἀπόδειπνο: «Τὸ Ἀπόδειπνο εἶναι εὐχαριστία γιὰ τὴν ἐπερχόμενη νύκτα καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυση ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἡμέρας καὶ μιὰ ὑπόμνηση γιὰ τὸν θάνατο, ὁ ὁποῖος ἔρχεται γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν παρουσία καὶ ἐξουσία τῆς νύκτας. Καὶ τοῦτο, διότι ἡ νύκτα εἶναι ἕνα δῶρο τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅλη τὴν κτίση καὶ γιὰ ὅλα τὰ κτίσματά Του. Τὸ

Ἀπόδειπνο εἶναι μιὰ προσευχή, γιὰ νὰ περάσει ὁ ἄνθρωπος τὸ στάδιο τῆς νύκτας ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὶς φθονερές, σκοτεινές καὶ ζοφερές δυνάμεις τῶν δαιμόνων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες μόνο ὁ Χριστὸς μπορεῖ νὰ σώσει» (Συμεὼν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 553BC).

3. Πότε τελεῖται τὸ Μικρὸ καὶ πότε τὸ Μεγάλο Ἀπόδειπνο.

Τὸ Μικρὸ Ἀποδειπνο τελεῖται πάντοτε καθημερινὰ στὰ μοναστήρια, ἐνῶ στὶς ἐνορίες δὲν τελεῖται. Ἐπαφίεται ὅμως σὲ κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς νὰ τὸ τελοῦν μόνοι τους κατ' οἶκον. Ἐξαίρεση στὸν παραπάνω κανόνα ἀποτελεῖ ἡ τέλεση τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου στὶς ἐνορίες κατὰ τὶς Παρασκευές τῆς Ἁγίας καὶ Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς (α', β', γ', δ' καὶ ε' ἑβδ. τῶν Νηστειῶν) ποὺ τελεῖται συναπτὰ μὲ τὴν Ἀκολουθία τῶν Χαιρετισμῶν στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τὴν Τετάρτη τῆς Ε' ἑβδομάδος (συναπτὰ μὲ τὸν Μέγα Κανόνα) καὶ τὴν Μεγάλη Τετάρτη.

Τὸ Μεγάλο Ἀπόδειπνο, κατὰ τὴν μοναχικὴ τάξη, τελεῖται κατὰ τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες κατὰ τὶς ὁποῖες στὸν Ὅρθρο ψάλλεται τὸ Ἀλληλούϊα, ἐνῶ τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνον ὅταν κατὰ τὸν Ὅρθρο ψάλλεται τὸ Θεὸς Κύριος. Σήμερα τὸ Μεγάλο Ἀπόδειπνο ψάλλεται κοινὰ σὲ μοναστήρια καὶ ἐνορίες κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἁγίας

καὶ Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, ἀπὸ Δευτέρα ἕως καὶ Πέμπτῃ ὄλων τῶν ἐβδομάδων (α΄, β΄, γ΄, δ΄, ε΄ καὶ στ΄) τῶν Νηστειῶν, πλὴν τῆς Τετάρτης τῆς Ε΄ ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν, ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν ψάλλεται ὁ Μέγας Κανὼν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης, τὴν Μεγάλῃς Δευτέρα καὶ Μεγάλῃς Τρίτῃ.

Στὶς Μονὲς τὸ Μέγα Ἀπόδειπνον τελεῖται καὶ κατὰ τὶς Κυριακὰς τῆς Μεγάλῃς Τεσσαρακοστῆς, γιὰ τὸν Ὅρθρον τῆς Δευτέρας ψάλλεται τὸ Ἀλληλούϊα.

Στὶς Μονὲς τὸ Ἀπόδειπνον τελεῖται στὸν νάρθηκα, ἐνῶ στὶς ἐνορίες τελεῖται πάντοτε στὸν κυρίως ναό.

Κατὰ τὴν τέλεση ἀγρυπνίας τὸ Μικρὸν Ἀπόδειπνον διαβάζεται πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀγρυπνίας, καὶ πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ, παραλείπεται ὅμως ἡ εὐχή: «Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα, πρὸς ὕπνον ἀπιούσιν» κι αὐτὸ γιὰ τὸ ἀντὶ νὰ πᾶμε γιὰ ὕπνον, ὅπως λέγει ἡ προσευχή, ἐμεῖς ἀγρυπνοῦμε, δηλ. δὲν κοιμόμαστε.

Κατὰ τὶς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων καὶ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου, ὅταν συμπέσουν ἐκτὸς Κυριακῆς ἢ Δευτέρας, ἡ ἀγρυπνία κατὰ τὴν ἀρχαία τάξιν ἄρχεται μὲ τὸ «Μεγάλον Ἀπόδειπνον», τὸ ὁποῖο διαβάζεται μέχρι τῆς Δοξολογίας, καθότι μετὰ διαβάζεται ἡ Λιτὴ καὶ συνεχίζει ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἡ ἀγρυπνία. Αὐτὸ τὸ τυπικὸ ὅμως δὲν τηρεῖται στὶς ἐνορίες.

Κατὰ τὴν Διακαινήσιμο ἑβδομάδα καὶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἀποδόσεως τοῦ Πάσχα ἀντὶ Ἀποδείπνου τελεῖται ἡ εἰδικὴ Ἀναστάσιμη ἀκολουθία ὅπως αὕτῃ εἶναι ἀποτυπωμένη στὸ βιβλίον τοῦ Πεντηκοσταρίου.

4. Οἱ Κανόνες τῶν Ἀποδείπνων

Σύμφωνα μὲ τὶς μοναστικὲς Τυπικὲς διατάξεις οἱ ὁποῖες τηροῦνται κατὰ γράμμα στὰ μοναστήρια, στὸ Ἀπόδειπνο ψάλλεται ἢ διαβάζεται καθ' ἑκάστην κανόνας. Κατὰ τὸ Μεγάλον Ἀπόδειπνον ὁ κανόνας διαβάζεται ἢ ψάλλεται μετὰ τὴν Δοξολογία, ἐνῶ κατὰ τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνον ὁ κανόνας λέγεται μετὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Καὶ φυσικὰ εἶναι λάθος τὸ ὅτι στὶς ἐνορίες ἔχει ἐπικρατήσει νὰ ψάλλεται ὁ κανόνας κατὰ τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνον μετὰ τὸ Ἄξιόν ἐστιν. Ἡ ἀκρίβεια ἀπαιτεῖ νὰ ψαλεῖ πρῶτον ὁ Κανόνας καὶ μετὰ νὰ λεχθεῖ τό Ἄξιόν ἐστιν.

Στὸ Τυπικὸν ὑπάρχουν εἰδικοὶ Κανόνες γιὰ τὰ Ἀποδειπνα τῶν κάτωθι ἡμερῶν:

A. Τῶν προεορτίων ἡμερῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, οἱ ὁποῖοι στὶς ἐνορίες ψάλλονται κατὰ τὸν ἑσπερινὸν μετὰ τὸ Νῦν ἀπολύεις.

B. Τῶν τεσσάρων ἡμερῶν τῆς Α' ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, κατὰ τὶς ὁποῖες ψάλλεται

ἀπὸ ἓνα τμήμα τοῦ Μεγάλου Κανόνος τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου Κρήτης.

Γ. Τῶν Παρασκευῶν τῶν πέντε ἐβδομάδων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, κατὰ τὶς ὁποῖες ψάλλεται ὁ κανόνας τοῦ Ἀκαθίστου, δηλ. τῶν Χαιρετισμῶν.

Δ. Τῆς Παρασκευῆς τῆς Στ' ἐβδομάδας τῶν Νηστειῶν, τῆς λεγομένης «κουφῆς» (sic). Τὸν χρησιμοποιήσαμε ὡς ὄρο τεχνικὸ γιὰ τὴν κατανόησή του.

Ε. Τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων. Ὁ κανόνας αὐτὸς στὶς ἐνορίες ψάλλεται κατὰ τὸν ἑσπερινὸ μετὰ τὸ Νῦν ἀπολύεις.

ΣΤ. Τῆς Μεγάλης Δευτέρας, Μεγάλης Τρίτης καὶ Μεγάλης Τετάρτης.

Κατὰ τὶς ὑπόλοιπες ἡμέρες τοῦ ἔτους ψάλλεται ὁ ἐνδιάτακτος κανόνας τῆς Θεοτόκου ἀπὸ τὸ Θεοτοκάριον (πρόκειται γιὰ βιβλίον λειτουργικόν, τὸ ὁποῖον κατὰ βάσιν χρησιμοποιοῦν στὰ μοναστήρια). Κατὰ τὶς Δεσποτικὲς καὶ Θεομητορικὲς ἐορτές, τὰ προεόρτια, τὰ μεθέορτα καὶ τὶς ἀποδόσεις αὐτῶν παραλείπεται ὁ κανὼν τῆς Θεοτόκου. Σὲ κάποιες μονές ὁ κανόνας τῆς Θεοτόκου ψάλλεται στὸν ἑσπερινὸ μετὰ τὸ Νῦν ἀπολύεις, ἐνῶ στὸ Ἀπόδειπνο λέγονται καθημερινὰ οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὸ Τυπικὸν τοῦ Σκιαθίτου ἱερέως Γεωργίου Ρήγα, ὁ κανόνας ψάλλεται μετὰ τὸ Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, ἐνῶ

οί Χαιρετισμοί λέγονται στο τέλος της ακολουθίας του Ἀποδείπνου.

Ὅταν ἡ ἀκολουθία κάποιου ἁγίου καταλιμπάνεται κατὰ τὸν Ὅρθρο καὶ τὸν Ἑσπερινό, ὁ κανόνας καὶ τὰ στιχηρὰ αὐτοῦ ψάλλονται κατὰ τὸ Ἀπόδειπνο μετὰ τοῦ κανόνα τῆς Θεοτόκου ἢ μονά, ὅταν ὁ κανόνας τῆς Θεοτόκου καταλιμπάνεται. Σύμφωνα μὲ τις τυπικὲς διατάξεις στὰ μοναστήρια ἀπὸ τὴν Δευτέρα τῆς Β' ἐβδομάδος τῶν Νηστειῶν καὶ ἐξῆς ψάλλονται στὰ Ἀπόδειπνα μετὰ τῶν κανόνων τῆς Θεοτόκου οἱ ἀκολουθίες τῶν ἁγίων, τῶν ὁποίων οἱ μνημεσ συμπίπτουν ἀπὸ τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, διότι κατὰ τις ἡμέρες αὐτὲς δὲν ψάλλονται οἱ ἀκολουθίες τοῦ Μηναίου.

Ὅμοια καὶ ὁ νεκρώσιμος κανόνας τοῦ Σαββάτου, ὅταν καταλιμπάνεται στὸν Ὅρθρο, ψάλλεται στὸ Ἀπόδειπνο μετὰ τοῦ κανόνα τῆς Θεοτόκου. Ὅταν ὅμως καταλιμπάνεται ὁ Κανόνας τῆς Θεοτόκου, καταλιμπάνεται καὶ ὁ νεκρώσιμος.

Οἱ Κανόνες στὰ Ἀπόδειπνα ψάλλονται ἄνευ εἰρμῶν καὶ μόνον οἱ ἀνωτέρω προμνημονευθέντες εἰδικοί κανόνες ψάλλονται μετὰ τῶν εἰρμῶν. Ψάλλονται δὲ οἱ κανόνες τῶν Ἀποδείπνων μετὰ τῶν καταλλήλων προὔμνιων καὶ τοῦ Δόξα, καὶ νῦν εἰς τὰ δύο τελευταῖα τροπάρια ἐκάστης ὥδῆς. Τὸ Δόξα λέγεται καὶ στὴν ἡ' ὥδῃ καὶ ὄχι τὸ Εὐλογοῦμεν Πατέρα, Υἱόν..., τὸ ὁποῖον

μόνον στὸν Ὅρθρο λέγεται, καθότι στὸν Ὅρθρο καὶ μόνον προβλέπεται ἡ στιχολογία τῶν ἐννέα ᾠδῶν.

Στὸ τέλος τῆς θ' ᾠδῆς ψάλλεται ὁ εἰρμὸς αὐτῆς. Παραλείπεται ὅμως, ὅταν μετὰ τὴν θ' ᾠδὴ ψάλλονται στιχηρὰ προσόμοια (ὅπως στοὺς κανόνες τοῦ Θεοτοκαρίου) ἢ οἱ οἴκοι τοῦ Ἀκαθίστου.

5. Ἡ Τυπικὴ Διάταξη-Τάξις τοῦ Μεγάλου καὶ Μικροῦ Ἀποδείπνου (Πρωτ. Κων/νου Παπαγιάννη, Σύστημα Τυπικοῦ, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, σ. 611-612).

Μεγάλον Ἀπόδειπνον

Εὐλογήσαντος τοῦ ἱερέως καὶ εἰπόντος τὸ Βασιλεῦ οὐράνιε λέγει ὁ ἀναγνώστης τὸ τρισάγιον κτλ., τὸ Κύριε ἐλέησον ιβ'. Δόξα, καὶ νῦν. Δεῦτε προσκυνήσωμεν, καὶ ἀναγινώσκει τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Ἀποδείπνου (δ', στ', ιβ', κδ', λ' καὶ 90') εἰς δύο στάσεις εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στάσεως: Δόξα, καὶ νῦν. Ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα, ἀλληλούϊα. Δόξα σοι, ὁ Θεός, ἐκ γ'. Κύριε ἐλέησον γ'. Δόξα, καὶ νῦν. Μετὰ δὲ τοὺς ψαλμοὺς ψάλλονται οἱ στίχοι Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός κτλ., ἀρχομένου τοῦ ἀ' χοροῦ, εἰς τὸ τέλος δὲ ἐπαναμβάνει ὁ ἀ' χορὸς ἀργότερον τὸν ἀ' στίχον. Εἶτα ὁ ἀναγνώστης χῦμα τὰ τροπάρια Τὴν ἡμέραν διελθών. Καὶ ψάλλονται οἱ στίχοι Ἡ ἀσώματος φύσις ἀρχομένου καὶ πάλιν τοῦ ἀ' χοροῦ. Ὁ τελευταῖος

στίχος Ἄγιε, ἄγιε, ἄγιε, τρισάγιε Κύριε, λέγεται χῦμα ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου. Εἶτα τὸ Πιστεύω. Καὶ ἄρχεται ὁ β' χορὸς τῶν στίχων Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἀ' ψάλλεται ἐκ γ', οἱ δὲ λοιποὶ ἐκ β' εἰς τὸ τέλος πάλιν ἐκ γ' τὸ Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, μετὰ δὲ τὸ γ' Καὶ ἐλέησον ἡμᾶς ἅπαξ. Ὁ ἀναγνώστης τὸ τρισάγιον καὶ ἀκολούθως χῦμα τῆ μὲν Δευτέρα καὶ Τετάρτη τὰ τροπάρια Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, τῆ δὲ Τρίτη καὶ Πέμπτη τὰ τροπάρια Τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν μου. Τὸ Κύριε ἐλέησον μ'. Δόξα, καὶ νῦν. Τὴν τιμιωτέραν. Ἐν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον πάτερ. Ὁ ἱερεὺς: Δι' εὐχῶν καὶ τὴν εὐχὴν Κύριε, Κύριε, ὁ ῥυσάμενος ἡμᾶς.

Ὁ ἀναγνώστης: Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ τοὺς ψαλμοὺς ν' καὶ ρα', τὴν προσευχὴν τοῦ Μανασσῆ Κύριε παντοκράτορ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ τὸ Τρισάγιον. Καὶ ψάλλονται συντόμως καὶ πραεῖα τῆ φωνῆ τὰ κατανυκτικὰ τροπάρια Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς. Ὁ ἀναγνώστης: Κύριε ἐλέησον μ'. Δόξα, καὶ νῦν. Τὴν τιμιωτέραν. Ἐν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον, πάτερ. Ὁ ἱερεὺς: Δι' εὐχῶν, καὶ τὴν εὐχὴν Δέσποτα Θεέ, πάτερ παντοκράτορ.

Ὁ ἀναγνώστης: Δεῦτε προσκυνήσωμεν, τοὺς ψαλμοὺς ξθ' καὶ ρμβ' καὶ τὴν δοξολογίαν χῦμα. Ἀκολούθως ψάλλεται ὁ κανὼν τῆς ἡμέρας, ἥτοι κατὰ μὲν τὴν ἀ' ἑβδομάδα τὸ ὠρισμένον τμῆμα τοῦ μεγάλου

κανόνος, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς κανῶν ἐκ τοῦ Θεοτοκαρίου κατὰ τὸν ἦχον καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος κατὰ δὲ τὴν Μεγάλην Ἑβδομάδα τὸ τριώδιον τῆς ἡμέρας. Μετὰ τὴν θ' ὥδην ὁ ἀναγνώστης τὸ τρισάγιον. Καὶ ψάλλεται τὸ *Κύριε τῶν δυνάμεων* ἐξάκις, ἅπαξ ἄνευ στίχου καὶ ἀκολουθῶς μετὰ τῶν στίχων τοῦ ρν' ψαλμοῦ. Εἰς τὸ τέλος ὁ α' χορός: *Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.* Ὁ β' χορός: *Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ.* Καὶ πάλιν ὁ α' χορός ἀργότερον τὸ *Κύριε τῶν δυνάμεων*. Ὁ ἀναγνώστης: *Δόξα τῷ Πατρὶ, Κύριε, εἰ μὴ τοὺς ἁγίους σου εἶχομεν πρεσβευτάς. Καὶ νῦν, Πολλὰ τὰ πλήθη τῶν ἐμῶν.* Ὁ α' χορός ψάλλει τὸ θεοτοκίον *Παναγία Θεοτόκε,* καὶ ὁ β' *τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου.* Ὁ ἀναγνώστης: *Κύριε ἐλέησον μ'.* Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ. *Κύριε ἐλέησον γ'.* *Δόξα, καὶ νῦν. τὴν τιμιωτέραν. Ἐν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον, πάτερ.* Ὁ ἱερεὺς: Ὁ Θεὸς οἰκτιρήσαι ἡμᾶς. Τὰς τρεῖς μεγάλας μετανοίας μετὰ τῆς εὐχῆς τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ καὶ τὰς λοιπὰς ὡς ἐν τῇ Α' Ὠρα. Καὶ πάλιν ὁ ἀναγνώστης (τὸ τρισάγιον,) τὸ *Κύριε ἐλέησον* ιβ', καὶ ἀναγινώσκονται (ἢ ἀπαγγέλλονται ἐμμελῶς ἐνώπιον τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων) αἱ εὐχαὶ Ἄσπιλε ἀμόλυντε. Καὶ δὸς ἡμῖν, Δέσποτα. Ὑπερένδοξε ἀειπάρθενε. Ἡ ἐλπίς μου ὁ Πατήρ. *τὴν πᾶσαν ἐλπίδα μου.*

Μετὰ τὰς εὐχὰς ὁ ἱερεὺς μόνον κατὰ τὴν α' ἐβδομάδα λέγει: *Καὶ ὑπὲρ τοῦ καταξιωθῆναι* κτλ. καὶ ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας καὶ μετ' αὐτό: *Εἰρήνη πᾶσι* κτλ., ὡς κατωτέρω. Κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς

ἐβδομάδας εὐθύς μετὰ τὰς εὐχάς: *Εἰρήνη πᾶσι. Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν, τὴν εὐχὴν Δέσποτα πολυέλεε, καὶ τὸ Εὐξώμεθα ὑπὲρ εἰρήνης τοῦ κόσμου.* Ἀκολουθῶς ψάλλεται ὑπὸ τοῦ β' χοροῦ τῇ μὲν Δευτέρᾳ καὶ Τετάρτῃ τὸ θεοτοκίον *Πάντων προστατεύεις, ἀγαθή,* τῇ δὲ Τρίτῃ καὶ Πέμπτῃ, ὡς καὶ τῇ Μ. Δευτέρᾳ καὶ Μ. Τρίτῃ, τὸ σταυροθεοτοκίον *Σφαγὴν σου τὴν ἄδικον, Χριστέ καὶ οἱ πιστοὶ λαμβάνουν συγχώρησιν ἀσπαζόμενοι τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως, ὅστις ἐν τέλει ἐπιλέγει τὸ Δι' εὐχῶν.*

Μικρὸν Ἀπόδειπνον

Εὐλογήσαντος τοῦ ἱερέως καὶ εἰπόντος τὸ *Βασιλεῦ οὐράνιε,* λέγει ὁ ἀναγνώστης τὸ τρισάγιον κτλ., τὸ *Κύριε ἐλέησον* ιβ' *Δόξα καὶ νῦν. Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ ἀναγινώσκει τοὺς ψαλμοὺς ν', ξθ' καὶ ρμβ', τὴν δοξολογίαν, τὸ Πιστεύω καὶ τὸ Ἄξιόν ἐστιν.* Ἀκολουθῶς ψάλλεται ὁ κανὼν τῆς ἡμέρας ἢ οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου. Μετὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης πάλιν τὸ τρισάγιον, τὸ κοντάκιον τῆς ἡμέρας τὸ *Κύριε ἐλέησον μ'.* Ὁ ἐν παντὶ καιρῷ. *Κύριε ἐλέησον γ'. Δόξα, καὶ νῦν. Τὴν τιμιωτέραν. Ἐν ὀνόματι Κυρίου εὐλόγησον, πάτερ.* Ὁ ἱερεύς: Ὁ Θεὸς οἰκτιρήσαι ἡμᾶς. Ὁ ἀναγνώστης τὸ *Κύριε ἐλέησον* ιβ' καὶ τὰς εὐχὰς *Ἄσπιλε ἀμόλυντε* κτλ. Εἶτα κατὰ μὲν τὴν Παρασκευὴν τῆς Α' ἐβδομάδος ἀναγινώσκειται τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἡμέρας, εἰς πάσας δὲ

τάς λοιπὰς περιπτώσεις γίνεται εὐθύς μικρὰ ἀπόλυσις μετὰ τοῦ *Εὐξώμεθα*. Πρὸ τοῦ *Δι' εὐχῶν* ψάλλεται διὰ τὴν συγχώρησιν κατὰ μὲν τὰς Παρασκευὰς τῶν πέντε πρώτων ἐβδομάδων τὸ Θεοτοκίον *Τὴν ὠραιότητα τῆς παρθενίας σου*, τῇ Τετάρτῃ τῆς Ε' ἐβδομάδος καὶ τῇ Παρασκευῇ τῆς Στ' ἐβδομάδος τὸ *Πάντων προστατεύεις, ἀγαθή*, τῇ δὲ Μ. Τετάρτῃ τὸ Σταυροθεοτοκίον *Σφαγὴν σου τὴν ἄδικον, Χριστέ*.

6. Ὁ Συμβολισμὸς τοῦ Ἀποδείπνου

Ὁ Ἅγιος Συμεὼν Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ὑπομνηματίζει τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀποδείπνου καὶ ἐντοπίζει ὠραίους συμβολισμούς, τοὺς ὁποίους καὶ παραθέτουμε:

Τὸ «Μικρὸν Ἀπόδειπνον», ἀποτελεῖται ἀπὸ τρεῖς ψαλμοὺς ποὺ συμβολίζουν τὴν Ἁγία Τριάδα (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D).

Ἐπίσης τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως τό: «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν...» ἀποτελεῖ δεῖγμα τῆς εὐσέβειας (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D).

Τὸ «Ἄξιόν ἐστιν...» ποὺ φανερώνει ὡς ὕμνος τὴν σάρκωση τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀπὸ τὴν Θεομήτορα Παναγία, τὴν μεσίτρια τοῦ ἀνθρωπίνου γένους (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 155, 620D).

Ἡ ἱκεσία τῶν ἀγγέλων, τό: «Ἄγιε Ἄγγελε ὁ ἐφεστώς...», ἡ ὁποία καθίσταται ἀναγκαία, γιατί αὐτοὶ εἶναι οἱ μεσῖτες καὶ οἱ βοηθοὶ τοῦ Θεοῦ τοὺς ὁποίους εἰσακούει ὁ Θεὸς σὲ ὅ,τι τοῦ ζητοῦν (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Τὸ Τρισάγιον «Ἅγιος ὁ Θεός...» εἶναι αὐτὸ μὲ τὸ ὁποῖο ἀνοίγει καὶ κλείνει τὸ Μικρὸ Ἀπόδειπνο καὶ συμβολίζει τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ μέσο γιὰ τὴν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Τὸ δὲ «Κύριε, ἐλέησον», ποὺ παραγγέλλεται νὰ ἐκφωνεῖται 40 φορές, συμβολίζει τὴν ἀφίερωση τῶν ὥρῶν τῆς ζωῆς μας καθὼς καὶ τῶν ἡμερῶν μας στὸν Θεό, ὡς ἀντίδωρο γιὰ τὴν ἀγάπη Του πρὸς ἐμᾶς (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Τὸ «Κύριε, ἐλέησον» δωδεκάκις λέγεται γιὰ τὸ δωδεκάωρο τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Ἡ εὐχὴ στὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τὸ γνωστό: «Ἄσπιλε, ἀμόλυντε...» εἶναι εὐχὴ παρακλητικὴ καὶ ἱκετευτικὴ ὅλων τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὰ παρόντα, γιὰ τὰ χριστιανὰ τέλη καὶ γιὰ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Τὸ δὲ «Τὴν Τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ...» εἶναι ἡ ἐπίκληση τῶν ἀνθρώπων γιὰ νὰ μᾶς ἔχει ἡ Παναγία κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῶν μητρικῶν πτερύγων της. Κι ἔτσι

νά μᾶς προστατεύει καὶ νά μᾶς φυλάει διὰ τῶν πρεσβειῶν της πρὸς τὸν Δεσπότη Χριστὸ καὶ Θεό μας (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Ἡ εὐχὴ τοῦ ἱερέως: «Ὁ Θεὸς οἰκτειρήσαι ἡμᾶς...» εἶναι γιὰ νά μᾶς εὐσπλαγχνισθεῖ ὁ Θεὸς καὶ νά μᾶς συγχωρήσει γιὰ τὰ πολλὰ ἁμαρτήματά μας (Συμεῶν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 621A).

Οἱ ἐκφωνήσεις τοῦ ἱερέως ἔχουν σκοπὸ δυνητικό. Παρακαλεῖ ὁ ἱερέας τὸ Θεὸ μὲ αἰτήματα δικά του καὶ τοῦ πιστοῦ λαοῦ ὄχι τόσο ἐξ αἰτίας τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σπουδῆς του, ἀλλὰ ὅπως δύναται ὁ Θεός. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν λέει ὁ ἱερέας: «Σοῦ γάρ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα», «Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις...» (Μάρκου Εὐγενικοῦ, Μητροπολίτου Ἐφέσου, Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς Ἀκολουθίας, Περὶ τῶν τοῦ ἱερέως ἐκφωνήσεων, βλ. Ἰω. Φουντούλη, 5, σ. 126-127).

7. Ἡ θεματολογία τοῦ Ἀποδείπνου

Ἡ ὅλη θεματολογία τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀποδείπνου μπορεῖ νά συνοψισθεῖ στὶς ἀκόλουθες γενικὲς γραμμές:

A) Στὴν ἀνάγκη τῆς δοξολογίας καὶ εὐχαριστίας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δέχθηκε καθ' ὅλη τὴν διάρκειά τῆς ἡμέρας ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ. Ἡ εὐχαριστιακὴ ἐκδήλωση ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου πρὸς

τὸν Θεὸ εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη καὶ δηλώνει πράξη εὐγνωμοσύνης. Ἔτσι, μὲ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται αὐτὴν τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν παρέλευσίν της. Εὐχαριστεῖ, λοιπόν, καρδιακὰ γιὰ τὸ τέλος τοῦ ἡμερησίου κόπου καὶ μόχθου καὶ γιὰ τὸν ἐπερχόμενο ὕπνο πού εἶναι δῶρο κι αὐτὸς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο.

Β) Τὸ ἐπερχόμενο σκότος ἀποτελεῖ μιὰ καλὴ εὐκαιρία γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ κάνει τὴν περισυλλογὴ του. Πῶς καὶ τί ἔκανε ὅλη τὴν ἡμέρα; Πῶς καὶ γιατί συμπεριφέρθηκε ἄσχημα ἢ μέτρια πρὸς τὸν συνάνθρωπό του; Ἡ ἔλευση τῆς νύκτας ἀποτελεῖ, θὰ λέγαμε, κατὰ κάποιον τρόπο ἀφορμὴ γιὰ ἐκζήτηση τῆς ὑψοποιοῦ συγγνώμης μὲ μετάνοια καὶ συντριβή, γεγονός πού τὸ προσφέρουν οἱ ὠραῖα ἐπιλεγμένοι ψαλμοί, ὅπως: ὁ 50^{ος} ψαλμὸς τῆς μετανοίας: «Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου» καὶ ἡ προσευχὴ τοῦ Μανασσή: «Κύριε Παντοκράτωρ, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, τοῦ Ἀβραάμ...». Ἡ συνδιαλλαγὴ εἶναι ἡ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἀρχὴ τῆς βιώσεως τῆς ἀληθινῆς προσευχῆς. Ἄλλωστε χωρὶς συνδιαλλαγὴ ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον δὲν μπορεῖ νὰ προσευχηθεῖ, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ συμμετάσχει στὰ ἄχραντα μυστήρια, τὴν κοινωνία τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ διδακτικὸς στίχος ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τῆς Θείας Μεταλήψεως, προκειμένου ὁ ἄνθρωπος νὰ

συμμετάσχει στα ἄχραντα μυστήρια: «Πρῶτον καταλλάγηθι τοῖς σέ λυποῦσιν. Ἐπειτα θαρρῶν, μυστικὴν βρῶσιν φάγε» (Ἀκολουθία τῆς Θείας Μεταλήψεως, Ὁρολόγιον τὸ Μέγα, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος).

Γ) Ἡ εἴσοδος τῆς νύκτας καὶ ὁ ὕπνος γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἀποτελοῦν δύο στοιχεῖα ἀκατανίκητα. Γιὰ μὲν τὴν νύκτα αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνήμπορος στὴν μετατροπὴ τῆς ἐναλλαγῆς τῆς φύσεως, δηλ. τοῦ γεγονότος ἡμέρας-σκότους καὶ τῆς ἐπικρατήσεως μόνο τοῦ ἑνός, γιὰ δὲ τὸν ὕπνο ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ὕπαρξη τοῦ θανάτου στὴν φύση του. Κι αὐτό, γιὰ τὸν ὕπνο ἀποτελεῖ ἕνα μικρὸ θάνατο. Ὁ ὕπνος εἶναι μιὰ στιγμιαία φάση θανάτου μπροστὰ στὸν τελικὸ θάνατο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος στέκεται ἐκστατικὸς μπροστὰ στα δύο αὐτὰ φαινόμενα. Κι ὅπως ὁ ἄνθρωπος εὐχαριστεῖ καὶ δοξολογεῖ τὸν Θεὸ γιὰ τὴν διέλευση τῆς ἡμέρας, κατὰ τὸν ἴδιο καὶ ἀναγκαῖο σκοπὸ προσεύχεται καὶ γιὰ τὴν διέλευση τῆς ἐπερχόμενης νύκτας.

Ἡ νύκτα συνδέεται μὲ τὸν χρόνο ἐνέργειας ὅλων τῶν μεθοδειῶν τοῦ πονηροῦ. Ὁ διάβολος ὅσα δὲν πετυχαίνει κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἡμέρας, προσπαθεῖ μὲ τὴν προσβολὴ τοῦ νοῦ κατὰ τὴν διάρκειά τοῦ ὕπνου νὰ εἰσαγάγει στὸν ἄνθρωπο αἰσchrές καὶ βλαβερές ἐπιθυμίες, φαντασίες ἀπρεπεῖς ποὺ μολύνουν τὸ σῶμα

καὶ τὴν ψυχὴν. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὕπνου, ἀνὴμπορος νὰ ἀντιδράσῃ σὲ τέτοιου εἴδους ἐπιθέσεις, παρακαλεῖ τὸν Θεὸ νὰ τὸν διαφυλάξῃ «ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ ὕπνου τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἀπὸ πάσης σκοτεινῆς καὶ νυκτερινῆς ἠδυπαθείας». Τὰ πάθη στὸν ἄνθρωπο, ὅταν δὲν ἀποκόπτονται τὴν ἡμέραν ἐμφανίζονται πιὸ ζωηρὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νύκτας. Ἡ νύκτα εἶναι τὸ βασίλειον τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τοῦ σατανᾶ. Ὁ ἄνθρωπος παρακαλεῖ τὸν Δεσπότη Χριστὸ νὰ παύσῃ: «τὰς ὀρμὰς τῶν παθῶν» καὶ νὰ σβῆσῃ «τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ», τὰ ὅποια κινουῦνται ἐναντίον του μὲ δόλιον τρόπο. Ἡ ἰκεσία συνεχίζεται γιὰ καταστολὴν τῶν σαρκικῶν ἐπαναστάσεων. Ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνεπεξέργαστος μαζεύει τὴν ἡμέραν, τὸ βράδυ μετατρέπεται σὲ ἐργοστασιακὴ λεπτομερὴ ἐπεξεργασία, κάτι σὰν μυρηκασμός, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν μόλυνση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἡ ἐπικράτηση τῆς ὕλης στὴν ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀγαθῶν ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς, γίνονται δελεαστικὴ πρόκληση, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν προσκόλλησίν του σ' αὐτὰ καὶ τὴν ἀποσύνδεσίν του ἀπὸ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς ποὺ εἶναι ἡ χριστοποίηση καὶ ὄχι ἡ ὑλοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ νήφων ἄνθρωπος προσεύχεται στὸν Θεὸ μὲ τὸ αἶτημα: «Καὶ πᾶν γεῶδες καὶ ὑλικὸν ἡμῶν φρόνημα κοίμισον».

Τέλος, ἡ βίωσις τοῦ θανάτου ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀναπόφευκτον γεγονότος τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως

πάνω στην Δημιουργία τοῦ Θεοῦ θεωρεῖται ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς καταστάσεώς του. Ἔτσι διαφορετικὰ τοποθετεῖται μπροστὰ στοῦ μυστήριου τοῦ θανάτου ἕνας πού ἀσκεῖται στην πνευματικὴ ζωὴ καὶ διαφορετικὰ κάποιος ἄλλος πού δὲν ἀντέχει νὰ γευθεῖ τὸ θάνατο, ἐπειδὴ εἶναι προσκολλημένος στὰ τῆς γῆς καὶ τὰ τῆς φθορᾶς.

Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος, ὁ ἐμπιστευόμενος καρδίας καὶ νεφροῦς στὸν Θεό, βιώνει τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου ὡς μιὰ φυσικὴ κατάσταση τῆς καθημερινῆς του ζωῆς. Ὅτιδήποτε κάνει πού προσκρούει στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ κι ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πτώση, ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν θάνατο μὲ τὴν ἀρνητικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, δηλαδή ἀποτελεῖ πρόγευση τῆς κολάσεως. Ἀντιθέτως ὅ,τι κάνει μὲ γνώμονα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, «Τὸ ἀγαθὸν κι εὐάρεστον», ἀποτελεῖ πρόγευση τοῦ Παραδείσου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὁ πιστὸς τὸν ὕπνο τὸν φυσικὸ καὶ καθημερινὸ τὸν ἀντιμετωπίζει προσευχητικὰ ὡς μιὰ ἐμπειρία μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη γιὰ νὰ ἐνταχθεῖ στὸν Παράδεισο καὶ γι' αὐτὸ προσεύχεται, μετανοιώνει, συγχωρεῖ καὶ εὐχαριστεῖ. Ἀντίθετα ὁ κοσμικὸς ἄνθρωπος μὲ τὸν ὕπνο συνεχίζει τὴν ἀμαρτία, νομίζοντας ὅτι αὐτὸς (ὁ ὕπνος) εἶναι μιὰ φυσικὴ κατάσταση πού ὑπόκειται στὶς δυνάμεις του καὶ γι' αὐτὸ τὸν ξεπερνᾷ ἐπιπόλαια καὶ φυσικὰ χωρὶς μετάνοια καὶ συντριβή.

Δ) Ὡς ἄμεσο ἀποτέλεσμα τῆς προσευχῆς γιὰ ὕπνο ἐλαφρό, γρήγορο νοῦ, σώφρονα λογισμό, καρδία νήφουσα καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε σατανικὴ φαντασία εἶναι ἡ ἔγερση κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς μὲ τὸ μεσονυκτικὸ καὶ τὸν ὄρθρο. Δηλαδή ὁ πιστὸς προσεύχεται πρὶν ἀπὸ τὸν ὕπνο γιὰ τὴν ἐπόμενη ἔγερσὶ του πρῶτα καὶ πάλι μὲ δοξολογία καὶ εὐχαριστία ἀντιμετωπίζοντας μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κι αὐτὰ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, «τὸν ἄρτον τὸν ἐπιούσιον». «Διανάστησον δὲ ἡμᾶς ἐν τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς, ἐστηριγμένους ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, καὶ τὴν μνήμην τῶν σῶν κριμάτων ἐν ἑαυτοῖς ἀπαράθραυστον ἔχοντας». Κι ὅλα αὐτὰ νὰ γίνουιν «μὲ κατάνυξη καὶ προθυμία» (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 620D). Ἡ ἔγερση γιὰ προσευχὴ συνδέεται καὶ μὲ τὴν προϋπάντηση τοῦ φωτός (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 940C), δηλαδή τῆς νέας ἡμέρας τὴν ὁποία περιμένει ὁ ἄνθρωπος ὡς μιὰ νέα δωρεὰ τοῦ Θεοῦ. «Καὶ τὸ νὰ ἐγείρεται κάποιος ἀπὸ τὸν ὕπνο ποὺ νοεῖται ὡς θάνατος συμβολίζει ὅτι ἀπὸ τὸν θάνατο θὰ ἔλθει ἡ μέλλουσα ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως. Καὶ τὴν νύκτα διαδέχεται ἡ ἡμέρα ποὺ εἶναι σύμβολο τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ταραχώδους βίου πρὸς τὴν ἀνέσπερη ἐκείνη ἡμέρα ποὺ θὰ ἐπικρατεῖ ἡ ἀληθινὴ ζωὴ (μεταβίωση)» (Συμεὼν Θεσσαλονίκης, P.G. 155, 940CD).

8. Ἡ ποιμαντικὴ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ἀποδείπνου

(Μικροῦ ἢ Μεγάλου)

Παρόλο πού ἡ ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου, σύμφωνα μέ τήν νεώτερη ἐνοριακή πράξη, ἐπαφίεται στήν ἐλεύθερη προσευχητική διάθεση τοῦ κάθε πιστοῦ, ἀπό ποιμαντικῆς ἀπόψεως πιστεύω ὅτι θά βοηθήσει πολλοὺς ἀναγκεμένους πιστοὺς νὰ γευθοῦν τὸ ἄρωμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς γνήσιας Παραδόσεως.

Ἡ ἔνταξη τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου στὸν ἐνοριακὸ λειτουργικὸ χρόνο δείχνει, ἐκ τῆς προσωπικῆς ποιμαντικῆς πείρας, ὅτι οἱ νέοι κυρίως προσεγγίζουν τὴν ἀκολουθία καλύτερα ὅταν τελεῖται τότε πού οἱ ἱεροὶ ναοὶ κλείνουν, μέ βάση τὸ πρόγραμμα τῶν ἐνοριῶν. Συνήθως ὅταν οἱ νέοι ψάχνονται καὶ ἀναζητοῦν κάπου καταφύγιο, οἱ ναοὶ καὶ οἱ ἱερεῖς δὲν εἶναι διαθέσιμοι.

Ὅπου νέοι καὶ φιλότιμοι κληρικοὶ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ πλησιάσουν τοὺς νέους μέ διάφορες ἄλλες δραστηριότητες, ἅς ἔχουν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπιζητούμενη πνευματικὴ προσέγγιση ὀλοκληρώνεται καὶ τελειοποιεῖται καλύτερα μέσα ἀπὸ τὴν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐπὶ παραδείγματι, στήν διάρκεια τῆς ἐβδομάδας μπορεῖ νὰ καθιερωθεῖ στὸ ἐνοριακὸ λειτουργικὸ πρόγραμμα ἡ τέλεση τοῦ Μικροῦ Ἀποδείπνου μία ἢ περισσότερες φορές σὲ συνδυασμὸ μέ μιὰ σύναξη

νέων που θα περιλαμβάνει όμιλίες ή προβολή ταινιών. Η επιτέλεση του Μικρού Απόδειπνου είτε θα προηγηϊται ή θα έπεται αυτών των δράσεων. Καλό είναι το Απόδειπνο να τελειϊται σε καθορισμένο χρόνο, πάντα τον ίδιο, ώστε να μπορούν περισσότεροι ένοριτες να προσέρχονται στον ναό για προσευχή κοινή και συλλογική που είναι και το δέον γενέσθαι.

Όστόσο και το Μεγάλο Απόδειπνο θα πρέπει κι αυτό να βρεϊ, εκτός από τον συγκεκριμένο χρόνο τελέσεως του, συχνότερη έκφραση στην ζωή της ένορίας, σε χρόνο που να δύνανται περισσότεροι άνθρωποι να το προσεγγίσουν, και μάλιστα σε ώρα βραδυνή συνδυασμένο με λόγο Θεοϋ που τόσο έχει ανάγκη ο κόσμος σήμερα.

Η εκ μέρους της Έκκλησίας, και δὴ των ένοριών, επανεύρεση των «χρηστικῶν εργαλείων» που είναι οι ιερές ακολουθίες του Μικροϋ Απόδειπνου, των ιερῶν παρακλήσεων, του μυστηρίου του Εύχελαίου καθώς και οι ιερές παννυχίδες, εύελπιστοϋμε ότι θα αναζωπυρώσει το χάρισμα της βιωματικής λειτουργικής ζωής και έμπειρίας, πράγμα που σήμερα διαπιστώνουμε μετά πολλῆς λύπης οι της Έκκλησίας ταγοί ότι εξέλιπεν από την ζωή των έκκοσμικευμένων και κατά βάσιν άκατήχητων βαπτισμένων πιστῶν μας.

Ἡ ὀρθόδοξη λατρεία τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχει τὸ μοναδικὸ χάρισμα νὰ σαγηνεύει, νὰ ἡρεμεῖ, νὰ νοσηματοδοτεῖ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, νὰ προσφέρει τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ θάρρος γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ δώρου τῆς ζωῆς, νὰ θεραπεύει τὴν ψυχὴ, νὰ δίδει τὴν χαρὰ γιὰ ἀγῶνα καὶ ἄσκηση καὶ τέλος νὰ βάζει σὲ τάξη τὸν ἄνθρωπο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 1. Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀποδείπνου***
- 2. Τί εἶναι τὸ Ἀπόδειπνο***
- 3. Πότε τελεῖται τὸ Μικρὸ καὶ πότε τὸ Μεγάλον Ἀπόδειπνο***
- 4. Οἱ Κανόνες τῶν Ἀποδείπνων***
- 5. Ἡ Τυπικὴ Διάταξη-Τάξις τοῦ Μεγάλου καὶ Μικροῦ Ἀποδείπνου***
- 6. Ὁ Συμβολισμὸς τοῦ Ἀποδείπνου***
- 7. Ἡ Θεματολογία τοῦ Ἀποδείπνου***
- 8. Ἡ ποιμαντικὴ τοῦ Ἀποδείπνου (Μεγάλου καὶ Μικροῦ)***

